

Toplumsal Cinsiyet ve Annelik: Kadınların Deneyimleri Üzerinden Nitel Bir Araştırma

Gender And Motherhood: A Qualitative Research On Women's Experiences

Nihan Ozansoy Tunçdemir*

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma kadınların annelik deneyimlerine, anne olmaya karar verme, hamilelik ve doğum sonrası ilk dönemler üzerinden derinlemesine bir bakışla odaklanmaktadır.
- Kadınların bu bireysel görünen deneyim alanının aslında toplumsal anlamda belirlenmiş annelik kurgusundan bağımsız olmadığı çalışmada vurgulanmıştır. Kadınların özellikle hamilelik ve anneliğin ilk dönemlerinin ele alınması literatürde bir boşluğu doldurması açısından önemlidir.
- Egemen annelik söylemi içinde pek fazla yer bulmayan anneliğin zorlukları, çatışmaları, çelişkileri ve kadınların bu süreçte yaşanan bütün bu zorlukların üstesinden gelme çabası araştırmada ortaya konması açısından alana katkı sağladığı düşünülmektedir.

Öz: Annelik ve anne olmak modern dünyada toplumsal cinsiyet rolleri temelinde belirlenen özelliklerle tanımlanan bir olgudur. Günümüzde özellikle ataerkil kültürün hâkim olduğu toplumlarda kadının en önemli rolü olarak annelik hâlâ ön sıralarda yerini almaktadır. Ataerkil değerler içinde kadının başat rolü olarak kabul edilen annelik olgusu, kadının doğuştan getirdiği içgüdüsel bir özellik olarak kabul edilir ve her kadının doğal olarak anne olabileceği varsayılır. Ancak annelik doğuştan gelen bir rol olmaktan çok sonradan öğrenilen ve kadınlar için, içinde birçok zorluğu, çatışmayı ve çelişkiyi içinde barındıran bir süreçtir. Bu çalışma annelik deneyimi yaşamış kadınların, annelikle ilgili anlatılarına ve anlamlandırmalarına yer vermektedir. Kadınların anneliği genel olarak nasıl anlamlandırdığı, hamilelik, doğum ve sonraki süreçte yaşadıkları deneyimler üzerinden nasıl bir annelik kurgusu oluşturdukları araştırmanın ortaya koymaya çalıştığı anlamlandırmalar arasındadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi ile kurgulanmış, kadınların annelik deneyimlerinin ortaya konması amacıyla derinlemesine görüşme tekniği, konunun içeriğine ve amacına uygun görülmüştür. Toplamda 13 kadın ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda kadınların annelik deneyiminin toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde şekillendiği, anneliğin kadınlar üzerinde oldukça zorlu bir deneyim olduğu ve bu rolün “gereğini” yerine getirmeleri noktasında baskı hissettikleri görülmüştür. Anneliğin içgüdüsel ve kendiliğinden gelen bir duygu değil zamanla gelişen ve öğrenilen bir rol olduğu, kadınların da bu rolle ilgili sürekli olarak çatışma ve çelişki yaşadıkları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Roller, Kadın Deneyimleri, Annelik, Ataerkil Değerler

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, nihan_ozansoy@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-7276-4304.

Highlights:

- This study focuses on women's experiences of motherhood, providing an in-depth look at the decision to become a mother, pregnancy, and the early postpartum period. The study emphasizes that women's seemingly individual experiences are not independent of the socially constructed notion of motherhood.
 - Addressing the early stages of pregnancy and motherhood is important for filling a gap in the literature.
 - The difficulties, conflicts, and contradictions of motherhood, which are not frequently addressed in the dominant discourse on motherhood, and women's efforts to overcome these challenges, are presented in the research, contributing to the field.
-

Abstract: Motherhood and being a mother are phenomena defined based on gender roles in the modern world. In today's societies, especially those dominated by patriarchal culture, motherhood still holds a prominent place as the most important role for women. Within patriarchal values, the concept of motherhood, considered as a woman's predominant role, is seen as an innate instinctive quality that women possess, and it is assumed that every woman can naturally become a mother. However, motherhood is more of a role learned later in life rather than an innate one, and it is a process that encompasses many challenges, conflicts, and contradictions for women. This study aims to explore the narratives and interpretations of women who have experienced motherhood. It delves into how women generally interpret motherhood, how they construct a framework of motherhood through their experiences during pregnancy, childbirth, and the subsequent period. The study employs a qualitative research method and utilizes in-depth interviews to bring forth women's experiences of motherhood, which is deemed suitable for the content and purpose of the study. In total, in-depth interviews were conducted with 13 women. The study concludes that women's experiences of motherhood are shaped within the framework of gender norms. Motherhood is seen as a rather challenging experience for women, and they feel pressure to fulfill the "requirements" of this role. It is established that motherhood is not an instinctive and spontaneous emotion but a role that develops and is learned over time. Women are constantly in conflict and contradiction concerning this role.

Keywords: Gender roles, Women Experiences, Motherhood, Patriarchal Values

Summary

The phenomenon of motherhood, which is considered one of the most important roles of women today, is an institution constructed by dominant patriarchal discourses and traditions. The fiction of "ideal motherhood" defined within gender relations can have an impact on women, and this fiction can be decisive for women who decide to become mothers and experience the motherhood process. Acceptances that women instinctively tend to be mothers and naturally have a sense of motherhood affect women especially in the decision to become a mother, during pregnancy, birth and the first postpartum periods, and in all these processes, differences, contradictions and conflicts may occur in terms of expectations and experiences. In addition, the motherhood construct of today's modern society, expressed with different concepts such as "intensive motherhood" and "scientific motherhood", has taken a form that gives women not only

the role of meeting the basic needs of the baby and being responsible for its healthy development, but also assigns much more responsibility to it and expands the role of motherhood. Today, the ideology of “intensive motherhood” not only holds women responsible for the physical development of the baby but also it dictates that a mother has to meet all the needs of the child by putting herself in the background. In this process, the responsibility of providing excellent care to the child falls on the woman, no matter what. Based on this, this study focuses on the experiences of women who have experienced motherhood in the mentioned processes and tries to reveal the meaning that women attribute to motherhood within the motherhood experience, the difficulties, conflicts and contradictions they experience in deciding on motherhood, pregnancy, birth and subsequent processes. A qualitative research was conducted to describe the meaning of motherhood and what it is like for women. Using the qualitative research method, in-depth interviews were conducted with a total of 13 women using a previously prepared open-ended questionnaire. The answers to the questions were evaluated using descriptive and systematic analysis methods. Although the experiences of the women participating in the research regarding motherhood differ from each other, many common situations and experiences emerged in the context of difficulties, conflicts and struggles. Despite the positive meanings they attributed to motherhood, women described motherhood as an area with many difficulties, stress and anxiety. In addition, they expressed the difficulties they experienced in terms of pregnancy, birth, breastfeeding, getting used to the baby and the reactions from the environment during this process. It has been revealed that the dominant discourse of motherhood creates pressure on women, and in this context, women feel inadequate, incomplete and guilty, especially in the early days of motherhood. Expressing the difficulties experienced by women, especially during pregnancy, birth and postpartum periods, which are defined as the first days of motherhood, revealing issues such as the reactions from the environment and how the support of the spouse is interpreted in this process can be shown as the original aspects of the study. In this sense, it is thought that the study can be a guide in terms of addressing different dimensions of motherhood and will contribute to the literature.

Giriş

Annelik birçok toplumda kadını tanımlayan en önemli özellik olarak kabul edilir. Kadına yüklenen roller içinde annelik rolü kutsal, kadının yaşamı içinde kaçınılmaz bir aşama olarak tanımlanırken her kadının mutlaka anne olması gerektiği sıklıkla vurgulanır. Bu anlamda kadının değeri anneliği üzerinden de belirlenmiş olur. Ataerkil kültürün baskın olduğu toplumlarda kadın hâlâ annelik kimliği ile değer kazanmakta anne olmayan kadınlar toplum içinde daha da aşağıda konumlandırılmaktadır.

Toplumsal norm ve değerlerin anneliğe yüklediği anlamlar ve idealleştirilen annelik kurguları, kadının her zaman bir anne olarak hazır ve fedakâr bir şekilde çocuğuna bakım verebilmesini bunun yanında hem duygusal hem de fiziksel olarak annelik görevlerini aksatmadan yerine getirmesini bekler. Kadının doğası gereği anneliğe yatkın olduğu hâkim düşüncesi, kadının biyolojik olarak doğum yapabilme kapasitesiyle açıklanmaktadır. Kadın cinsinin biyolojik ve fiziksel yapısı itibarıyla doğum yapmaya ve dünyaya yeni bir canlı getirmeye uygun yapısı, onun aynı zamanda “anne” olmaya da içgüdüsel olarak hazır olduğu düşüncesini de beraberinde getirir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetli iş bölümünde de kadının koruyucu kollayıcı, besleyici büyütücü olduğu, bebek ve çocuk bakımına doğal olarak eğilimli olduğu vurgulanır. Erkeğin ise bu bakım işlerine doğal olarak yatkın olmadığı kabul edilir. Bu biyolojik temelli kabul kadına yüklenen toplumsal cinsiyet özelliklerini de beraberinde getirir. Ancak yapılan çalışmalar biyolojik özelliklerin toplumsal koşullara göre değişebileceğini göstermektedir. Elçik, hayvanlar üzerinden yapılan çalışmaları örnek göstererek toplumsal koşulların insanın davranışlarını ve yaşam olanaklarının biyolojik özellikleri şekillendiren etkenler olduğunu ifade eder (Elçik, 2016: 193). Dolayısıyla kadının biyolojik doğası gereği anne olduğu, olabileceği ve annelik özelliklerini içinde taşıdığı kabulü oldukça tartışmalıdır. Bunun yanı sıra anneliğin anlamının tarihe ve kültüre göre de değiştiği, anneliğe atfedilen özelliklerin, annenin nasıl olması, nasıl davranması gerektiği ile ilgili kabullerin, anne çocuk ilişkisinin nasıl olduğu, bakım vermenin, emzirmenin anlamının tarihsel süreçlerde nasıl değiştiği de farklı araştırmalarda gösterilmiştir (Badinter, 1992, Özyar, 2015).

Doğurganlık biyolojik bir olayken annelik toplumsal bir olgudur ve kadın anne olmayı aslında anne olmadan önce ve anne olduktan sonra içinde yaşadığı kültürün belirlediği normlar çerçevesinde öğrenir. Ann Oakley, anneliğin, üç popüler iddiayı içerdiğini belirtir. Bunlar, tüm annelerin çocuklarına ihtiyaç duyduğu, tüm çocukların da annelerine ihtiyaç duyduğu ve anneliğin kadınlar için kendini gerçekleştirmenin tek gerçek yol olduğu inancıdır (Oakley, 1975: 185). Oakley’e göre bu inanç aslında toplumsal olarak kurgulanan bir inşadır. Oakley, Batı kültüründeki okul öncesi için hazırlanan kitaplardan oyuncaklara kadar erken çocukluk döneminden itibaren anneliğin kız çocuklarına nasıl öğretildiğine dair örnekler verir (Oakley, 1975: 190-191). Ayrıca ilk kez anne olan yüz elli kişinin gözlemlendiği bir çalışmaya da vurgu yaparak anneliğin öğrenilen bir süreç olduğunu destekler (aktaran Tong ve Botts, 2021: 98). Miller’ın da belirttiği gibi kadınların anne olarak yaşamlarını sürdürdükleri bağlamlar sosyal olarak inşa edilen, tarihsel olarak spesifik ve kültürel olarak değişken bağlamlardır. Annelik çoğu kez evrensel bir deneyim olarak görülür, yine de anne olmak her yerde sosyal ve kültürel olarak belirlenir ve biçimlendirilir (Miller, 2010: 54). Bu yüzden her toplumda iyi olduğu kabul edilen anneler/annelik ve kötü olduğu

kabul edilen anneler/annelikler bulunur. Dolayısıyla annelik kadında doğal olarak var olan bir içgüdü değil, sosyalizasyonla öğrenilen bir roldür.

Badinter, ideal annelik modelinin tarihe ve kültüre göre değiştiğini ifade eder. Bütün kadınların bu modelden az ya da çok etkilendiğini ama yine de kendimizi bu modele göre belirlediğimizi dile getirir. Ayrıca günümüzde hâkim olan ideal annelik modelinin tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar zorlu olduğunu ve annelik görevlerinin artık sadece bedensel ve duygusal bakımla sınırlı olmadığını, aynı zamanda çocuğun psikolojik, sosyal ve entelektüel gelişimine de dikkat edilmesinin beklendiğini anlatır (Badinter, 2020: 119). Gerçekten de annelik bugün, standartları geçmişe göre oldukça yükseltilmiş görev ve sorumlulukları barındıran, geleneklerin dışında özellikle devlet, tıp ve sosyal medya gibi kurumların ürettiği söylemlerle genişletilmiş bir görevler yumağı haline gelmiştir. Kadınlara yüklenen annelik rolünün ulus devlet modeli içinde, milleti yeniden üretme görevi anlamında nasıl kurgulandığı farklı çalışmalarda gösterilmiştir. Nira Yuval Davis, Avustralya, Almanya, Singapur gibi ülkelerdeki yeniden üretim politikalarından örnekler verir. İktidarın kadınlar için en önemli rolünün üreme olduğunun politik söylem içinde nasıl kurgulandığını anlatır (Yuval Davis, 2014: 66-69). Cumhuriyet döneminde de yeni kurulan ulus devletinin temelini aile ve ailenin en önemli üyesi ilan edilen anneye-kadına dayandırıldığı ifade edilmektedir (Demirci Yılmaz, 2015: 89). Günümüzde, iktidarın en az üç çocuk söylemi, kürtajı sınırlandırma politikası, kadının öncelikli rolünün anneliği olduğu gibi ifadelerle de kadının annelik rolü öne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca sağlık bakanlığının en az altı ay sadece anne sütü söylemi, normal doğum taraftarlığı gibi yaklaşımları da kadını en temelde anneliği üzerinden tanımladığını bize gösterir. Medyada anneliğin nasıl kurgulandığı ile ilgili yapılmış çalışmalar da baskın annelik söyleminin kitle iletişim araçlarıyla nasıl yeniden üretildiğini bize göstermektedir (Türkdoğan, 2013, Saktanber, 2015).

Yapılan çalışmalar, toplumsal normlarla belirtilen ideal annelik kurgularının, kadınların deneyimleriyle her zaman uyumlayabileceğini göstermektedir. (Badinter, 2020; Miller, 2010; Wellton, 2019; Timurturkan, 2019a). İdeal annelik kurgusu içinde annelik görevlerinin zorluklarının dile getirilmemesi, kadınların özellikle ilk annelik deneyimlerinde, beklentilerinin yaşadıklarıyla benzeşmemesi sonucunu doğurabilir. Çoğunlukla doğum ve doğum sonrası ilk dönemler çoğu kadın için yepyeni bir deneyim alanı olarak büyük zorlukları içinde barındıran bir süreçtir. Bu anlamda öngörülen ve deneyimlenen annelik “duygusu” her zaman birbiriyle bağdaşmayabilir. Badinter’in ifade ettiği gibi, annelik sevgisi sadece insani bir duygudur ve her duygu gibi belirsiz, geçici ve kusurludur. Annelik sevgisi türlü türlü biçimlerde boy gösteriyor; bazen daha güçlü bazen daha zayıf bazen de hiç yok” (Badinter, 1992: 12). Ayrıca Miller, güçlü ve yaygın bir şekilde anneliği çevreleyen ve şekillendiren hâkim ideolojilerin yapılan eleştirilere

ve itirazlara rağmen değişmediğini belirtir. Değişimin oldukça yavaş olduğunu söyler ve boşanma oranları ile kadınların ücretli istihdamının arttığını ancak kadınların hâlâ eşlerinden, erkek partnerlerinden çocuk bakımı konusunda yeterli desteği alamadıklarını, ayrıca çalışanlarının ailevi sorumluluklarına hassasiyet gösteren işyerlerinin de olmadığını dile getirmektedir (Miller, 2010: 100). Dolayısıyla günümüzde annelik kadınlar için kutsal bir kurum olarak kabul edilmesinin yanında hâlâ kadınların öncelikli rolü ve görevi olarak görülür.

Günümüzde geleneksel değerlerin yanında anneliğe yüklenen modern bakış da kadının yükünü hafifletmemekte aksine annelik görevlerinin daha da artmasına neden olmaktadır. Türkiye toplumu gibi geleneksel ve modern değerlerin birlikte yaşandığı toplumlarda annelik kadın için iki farklı biçimde anlamlandırılmaktadır. Birincisi kadın anne olması dolayısıyla toplumda bir yer edinir ve değer kazanır. Annelik kadının ulaşması gereken nihai hedef olarak görülür ve anne ol(a)mayan kadınlar bu anlamda toplumda daha da aşağıda konumlandırılır. İkincisi ise nasıl anne olması gerektiği ile ilgili kadına yüklenen görev ve sorumlulukları içermektedir. Burada da modern kadının olması beklenen “iyi anne” “ideal anne” “yoğun anne” söylemleri ortaya çıkmaktadır. Timurturkan, yoğun annelik ideolojisini, çocuk merkezli bir ideoloji olarak tanımlar. Bu söylem her zaman çocuğun ihtiyaçlarını öncelikli tutan, anneyi çocuğun bakımı ve gelişiminden birincil sorumlu kişi olarak gören; emek, yoğun ve finansal açıdan da zorlu bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır (Timurturkan, 2019a: 6).

Toplumsal cinsiyet bağlamında ve feminist perspektiften anneliğe bakışın tarihi yirminci yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Feminist düşünce içinde yüzyılın başlarından itibaren annelik kurumuna eleştirel bir bakış getirilerek oluşturulmuş bir literatür bulunmakla birlikte feminist düşüncenin anneliğe, annelik kurumuna yönelik tek tip bir görüşü yoktur. Tarih boyunca farklı feminist düşünürler, kadın sorunu içinde anneliğe farklı anlamlar yüklemişlerdir. Kadının özgürleşmesi bağlamında annelik kurumunu tamamen reddeden ve anneliğe karşı duran görüşlerin yanında kadınların kurtuluşu için anneliğin ve anne olmanın önemini dile getiren feminist yaklaşımlar mevcuttur. Radikal feminist akımın öncü ismi Shulamith Firestone, kadınların kurtuluşunu, üreme teknolojilerinin gelişmesiyle kadını ikincil konumlandıran bu biyolojik doğurganlık özelliğinin ortadan kalkmasıyla mümkün olacağını savunurken, varoluşçu feminist Simone De Beauvoir da anneliğin kadının özgürleşmesi yolunda büyük bir engel olduğunu dile getirir (Firestone, 1979; De Beauvoir, 1972). Ayrıca De Beauvoir, verdiği örnekler bağlamında insan türünde annelik “iç güdüsü” diye bir şey olmadığı sonucuna varır. Annenin çocuk karşısındaki tutumunun ve anneliği ne kadar yükleneceğinin içinde yaşadığı topluma göre biçimlendiğini belirtir (De Beauvoir, 1972: 161).

Charlotte Gilman, Emma Goldman, Elisabeth Stanton gibi düşünürler, kültürel feminizm içinde anneliği yine kadın özgürleşmesi bağlamında ele almaktadırlar. Ancak kültürel feminizmin savunucuları anne olmanın kadını yücelten bir yönü olduğunu, annelik özelliklerinin toplumun gelişmesi için çok değerli olduğunu dolayısıyla kadının kurtuluşu için anneliği reddetmek yerine onun değerinin ortaya konulması gerekliliğini savunurlar. Gilman, Şaşman Kaylı'nın anlattığı üzere, kadının bedeninin doğurganlığı dolayısıyla getirdiği avantajların farkına varamadığını belirtir. Kadın eril dünyanın ona biçtiği sınırlılık, eksiklik ve akıldan uzaklık elbisesini giymek zorunda kalmıştır. Bu durum sadece kadının dışlanmasına, baskılanmasına, toplumsal yaşamın dışında tutulmasına neden olmuştur (Şaşman Kaylı, 2014: 100). Gilman'a göre aslında annelik, kadının ne tüm diğer işlerden uzak durmasını ne de erkek tarafından korunmasını gerektirir (Donovan, 2014: 97). Gilman, kadının koordinasyon yeteneklerinin, birleşmede kolaylık sağlayan, yıkma ve harcamadan çok yaratma ve koruma gücüne sahip olduğunu ve yeni bir toplum kurmak için bu özelliklerin gerektiğini dile getirir. Annelik enerjisinin ve annelik sevgisinin toplumu bir arada tutan bir güç olduğuna inanır (Donovan, 2014: 99).

Türkiye'de sosyal bilimler alanında anneliği konu edinmiş çalışmalar arasında annelik kurumuna eleştirel bakış, çalışma yaşamı ve annelik, anne olma deneyimi, sosyal medyada anneliğin temsili, toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. Meral Timurturkan'ın anneliğin toplumsal anlamı üzerine yakın tarihli teorik ve uygulamalı çalışmaları arasında, "Annelik, Söylem ve İktidar: Eleştirel bir Tartışma" çalışmasında, anneliğin ekonomik, toplumsal ve politik söylem tarafından oluşturulan önemli bir kimlik belirleyeni olduğu ifade edilmektedir (Timurturkan, 2019b). Ayrıca anne olan kadınlarla yaptığı uygulamalı alan çalışması "Özel Sektörde Çalışan Yönetici Kadınların Annelik Anlatıları", çalışan kadınının annelik deneyimlerine ve anlatılarına yer vermektedir (Timurturkan, 2019a). Ayrıca annelik olgusuna eleştirel bakan çalışmalar arasında Esra Dudu Karaman ve Neva Doğan'ın "Annelik Rolü Üzerine: Kadının Annelik 'Kimliği' Üzerinden Tahakküm Altına Alınması" adlı çalışması bulunmaktadır. (Karaman ve Doğan, 2018). Ayşegül Hançer'in "Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının "Annelik" Kimliğine Eleştirel Bakış" adlı makalesi de feminizmin tarihi içinde annelik kimliğinin bütün kadınları kapsayan bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak tanımlandığı teorileri eleştirir (Hançer, 2018). Yine Özlem Belkıs'ın çalışan kadınlarla gerçekleştirdiği "Anneliğin Akademik Kariyer Gelişimine Etkileri Üzerine Nitel Bir Çalışma" adlı makalesinde, kadın akademisyenlerin kariyer gelişiminde anneliğe bağlı toplumsal cinsiyet normlarının etkisini ortaya koymuştur (Belkıs, 2016). Bunların yanında Yasemin Gezer Tuğrul'un "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması" adlı makalesinde ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan kadınlarla yaptığı derinlemesine görüşmelerin sonucunda annelik deneyimi

yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet kalıpları, geleneksel ve dini söylemlerden etkilendikleri ortaya konulmaktadır (Gezer Tuğrul, 2019). Benzer biçimde Sefer Yetkin Işık'ın yaptığı "Küresel Kültürel Değişim ve Yeni Annelik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği" adlı çalışmada yazar, küresel tüketim kültürü ile yayılan "yeni annelik ideolojisinin" kendi örneklemini üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Işık, 2015). Ayrıca Merin Sever'in farklı yazarların eserleriyle annelik kavramını tartıştığı "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler, Corinne Maier'den No Kid üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması" (Sever, 2015) makalesi literatürde öne çıkan çalışmalar arasında örnek gösterilebilir. Son olarak da özellikle son yıllarda literatürde daha çok yer bulan kitle iletişim araçları ve özellikle sosyal medyada annelik alanında yapılan çalışmalar arasında Ayşe Saktanber'in, (2015) kadın dergilerini analiz ederek yazdığı "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne" başlıklı çalışması, Özlem Türkdogan'ın (2013) gazetelerde yer alan haberlerde öne çıkan "annelik miti"ni ele aldığı "Ana Akım Medyada Annelik Miti", Gül Aktaş'ın (2019) sosyal medyada anneliğin görünümlerini ele aldığı çalışması "Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek" ve Gizem Ergül ve Sıtkı Yıldız'ın (2021), sosyal medyada ortaya çıkan anneliğin yeni görünümlerini ortaya koydukları çalışmaları "Sosyal Medyada Sosyal Annelik: Instagram Anneliği" başlıklarıyla yayınlanmıştır.

Görüldüğü gibi Türkçe kaynaklar arasında anneliğe eleştirel bakış, anneliğin anlamı ve annelik deneyimi üzerine yapılan anlatı çalışmaları oldukça zengin bir literatür oluşturmaktadır. Anneliğin anlamı, beklentiler ve deneyimlerin birbiriyle ne derece uyduğu, genel olarak anneliğin zorluklarının ele alındığı bu çalışmanın da literatüre ek bir katkı ve farklı bir bakış açısı sunması amaçlanmıştır. Çalışmamız anneliği ele alırken toplumsal cinsiyetin kadına yüklediği roller bakımından konuya yaklaşmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet normları içinde baskın annelik söylem ve gerekliliklerin ve öne çıkarılan ideal annelik kurgusunun, kadınların yaşadığı deneyimler çerçevesinde ele alınması ve anneliği deneyimleyen kadınların bu kurgudan hangi derecelerde etkilendiklerini ve baskın annelik söylem ve gereklilikleri bağlamında yaşadıkları zorlukları ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırmada, anne olmanın zorlukları, ideal anneliğin kadınlar üzerinde bir baskı oluşturup oluşturmadığı veya ideal annelik kurgularının kadınların deneyimlerini nasıl etkilediği, gündelik yaşam içinde anneliğin ve annelik görevlerinin yeri ve kapladığı alan, anne olmadan önceki ve sonraki yaşamdaki değişiklikler ve beklentilerin ne derecede deneyimle

bağdaşıp bağdaşmadığı, irdelenen başlıklar arasında yer almaktadır. Bu anlamda ideal annelik kurgusunun ve pratikteki anne olma durumunun, gerçekte kadınların deneyimlerinde nasıl yaşandığını ve kadınların anneliğe kendi atfettikleri anlamı ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Annelik olgusuna, annelik deneyimini yaşayan kadınların anlatıları açısından bakılacağından nitel araştırma, konuya ve konunun ele alınış biçimine uygun görülmüştür. Veri toplamak amacıyla derinlemesine görüşme tercih edilmiş, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak tamamen açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Anne olma deneyimi yaşamış kadınlar evreni içinde kar topu örnekleme tekniği ile örnekleme ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada feminist yaklaşımın yöntemi ve imkanları göz önünde bulundurulmuştur. Bu anlamda çalışma “içeriden bakış”ın (Kümbetoğlu, 2015: 53) farkındalığıyla anneliğe yaklaşmaktadır. Araştırmacının kendisinin de bir anne olduğu ve görüşmeler sırasında empati kurma, karşılıklı anlayış, etkileşim ve deneyimin paylaşılması noktasında araştırmaya dahil olduğu söylenebilir.

Anneliğin anlamı ve kadınların yaşadığı deneyimi ortaya koymak, anneliğe karar verme, hamilelik, gündelik yaşamda lohusalık adı verilen anneliğin ilk zamanları ve devamında yaşanan zorluklar, emzirme pratikleri, çevrenin tepkileri ve özellikle yakınların tutum ve davranışları sonucu yaşanan çatışmalar ve son olarak babanın tutumu ve bakımın nasıl paylaşıldığı gibi bütün bu süreçlerin derinlemesine ele alındığı bu çalışmada, bu bütünsel deneyimin kadınlar tarafından nasıl yaşandığını anlamak için nitel bir araştırma tasarlanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği konunun ele alınış biçimine en uygun tekniklerden biridir. Nitel araştırma uygulanırken feminist bir yaklaşım ve yöntemden yardım alınmıştır. Buradan hareketle Kümbetoğlu'nun ifade ettiği gibi, araştırmanın amacı, annelik ile ilgili gündelik deneyimleri ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin annelik üzerindeki anlamını derinlemesine kavramak ve tanımlamaya çalışmaktır (Kümbetoğlu, 2015: 56). Anneliğin anlamının ve bu deneyimin nasıl yaşandığı, kadınların anne olarak yaşadıkları zorluklar ve çatışmalar, her kadının kendi bakış açısıyla ve kendi yaşadığı deneyimle berrak bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Yaşları 27 ve 42 arasında değişen toplamda 13 kadınla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcılar kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Görüşmeler 2022 yılı sonları ve 2023 yılı başlarında, çoğunlukla yüz yüze ve görüntülü konuşma aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Görüşmecilerin sosyo-ekonomik düzeyi çoğunlukla birbirine benzemekle birlikte kamusal alanda çalışma yaşamına katılım noktasında ayrışmaktadırlar. Görüşmecilerden 6'sı halihazırda kamusal alanda çalışıyor durumda, 5'i kamusal alanda çalışma hayatı içinde değildir. 2 görüşmeci de görüşmelerin yapıldığı tarihlerde ücretsiz izindeydiler. Görüşmecilerin biri lise mezunu, ikisi ön lisans mezunu, diğerleri ise üniversite mezunudur. Çalışanların meslekleri ise

akademisyenlik, öğretmenlik, avukatlık, endüstri mühendisliği, muhasebeci, idari personel gibi profesyonel mesleklerden oluşmaktadır. Görüşülenlerin sosyo-ekonomik seviyesini kabaca orta sınıf olarak betimleyebilmemiz mümkündür. Ancak farklı sosyal ve kültürel arka planlar ve birikimler, görüşülen kadınların annelik deneyimini, yaşantısını ve anneliğe atfettikleri anlamı farklılaştırabilmektedir. Bu noktada çalışmanın sınırlılıklarını da ifade etmek yerinde olacaktır ki çoğunlukla üniversite mezunu, benzer gelir seviyesinde ve kentli kadınlardan oluşan örneklemimiz, bizim anneliğe atfedilen anlam konusunda bir genelleme yapmaktan kaçınmamızı zorunlu kılar. Kaldı ki nitel araştırma doğası gereği de veriler sonucunda bize genellemeden uzak, bir pencere açmamıza ve ulaşılan örneklem doğrultusunda bir betimleme yapmamıza imkân sağlar. Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği gibi, nitel araştırmalar genellenebilir sonuçlar üretme çabasında değildir, ortaya birtakım deneyimler ve örnekler koyar ve bize bir perspektif kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 22). Dolayısıyla bu tarz bir çalışmanın ileride farklı demografik kategorilere genişletilmesi ve buradan bir alan açılması hedeflenmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalar arasında uzun bir süreç ve deneyim alanı olarak anneliğin hamilelik, lohusalık, alışma ve daha sonra işe dönüş süreci ile ilgili detaylı bir betimlemesi ve analizinin ortaya konması ve ortaya konan bu betimlemelerin toplumsal yapı içindeki baskın değerlerle ve toplumsal cinsiyet normları ile ilişkilendirilmesi açısından bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ses kayıtlarından oluşan verilerin çözümlenmesi ve metne aktarılması işlemi sonrasında sorulara verilen yanıtlar öncelikle bir kodlama sürecinden geçirilmiş ve kodlama sonucunda belli temalar oluşturulmuştur. İlk tema “anne olmak” başlığı altında anneliğin anlamı, anne olma kararı, zorluklar ve deneyimler olarak belirlenmiştir. İkinci tema “hamilelik ve lohusalık” süreçlerini ele almaktadır. Bu tema içinde o döneme özgü yaşananlar, zorluklar, alışma süreçleri, çevreden gelen tepkiler gibi başlıklar ele alınmıştır. Bu temalar altında belli kategoriler oluşturulmuş, verilerin düzenli ve anlamlı biçimde betimlenmesi, karmaşaya yol açmayacak biçimde ortaya konması amaçlanmıştır.

Bulgular

Anneliğin Anlamı, Zorluğu, Deneyimi

Belirlediğimiz ilk tema içinde anne olma kararı, anneliğin görüşülenler için anlamının ne olduğu, anne olmanın zorlukları ve deneyimlerinin nasıl olduğu ile ilgili yanıtlar bir araya toplanmış ve betimlenmiştir. Anne olmak kararının verilmesi ve ile ilgili olarak kabaca iki kategori ön plana çıkmaktadır. Bu kategorileri “Anne olmayı hep isteyenler” ve “Anne olmak konusunda çekimser olanlar” şeklinde başlıklandırılabilir.

Katılımcı 4: “Ben kendimi bildim bileli çocukları zaten çok severim, yani biraz anaç bir insandım zaten istiyordum yani gençlikten beri, evlenmeden önce, olsun güzel aile olalım böyle, çocuklar falan yani tabi ki iki çocuk biraz zor oluyor ama güzel oluyor yine de yani benim doğamda vardı hep baştan. Seviyorum çocukları hala da çok seviyorum.”

Katılımcı 5: “Ben çocukları çok seviyorum, çocukluğundan beri açıkçası evlenir evlenmez de hani ne zaman çocuğum olur duygusu çok baskındı. O nedenle biraz hem sürpriz oldu ama olduğu için de gerçekten mutlu olduğum bir olaydı.”

Katılımcı 13: “Çocukları çok sevdiğim için zaten evlenmeden önce de istiyordum. Aile olmak için önemli bir şey bence. Biz hemen olsun istedik hatta ama olmadı. Bir buçuk sene sonra oldu... Tedavi olmadık, bir kere doktora gittik, bir şey çıkmadı yani bir sorun çıkmadı. Sonra çok takmayalım dedik, gezmeye başladık, sonra kendiliğinden oldu.”

Yukarıda görüşlerine yer verilen katılımcılar, anne olmayı hep istediklerini dile getirmişlerdir. Evlendikten sonra çocuk sahibi olmanın, onlar için zaten doğal bir süreçte devam eden bir durum gibi olduğu anlaşılmaktadır. Hatta anne olmayı hep isteyen kategorideki katılımcıların bir kısmı aile olmanın çocuk ile gerçekleşen bir olgu olduğunu ifade etmişleridir. Aile olmak, onlar için evli iki kişinin yanında çocukların da olması anlamına geliyordu. Aile olmak için bir ön koşul olarak çocuk sahibi olmanın sürecin bir parçası olduğunu ifade ettiler. Gezer Tuğrul’un ifade ettiği gibi, kültürel olarak inşa edilen anneliği kadın da çoğunlukla içselleştirmekte ve evlilik kurumu ile birlikte kadınlıkla annelik eş değer tutulmaktadır. Annelik aile hayatının ve toplumun geleceğinin ve devamının bir teminatı gibi görünmektedir (Gezer Tuğrul, 2019: 74).

Diğer tarafta anne olmak konusunda çekimser olan katılımcılar, anne olmaktan korktukları, anne olmak için çok hevesli olmadıkları, anne olmanın planları içinde olmadığı ya da hemen çocuk sahibi olmak istemedikleri gibi farklı görüşler dile getirdiler. Ayrıca burada ortaklaşan noktalardan biri de eşin isteğinin ön plana çıkmasıdır. Anne olmak konusunda çekimser olan katılımcılar, anne olma kararını eşlerinin isteklerini göz ardı edemedikleri bir durumda aldıklarını da ifade ettiler.

Katılımcı 1: “Yani aslında şöyle söyleyeyim, hiçbir zaman böyle benim en büyük amacım ve idealim çocuk sahibi olmaktı diye bir cümleyi hiçbir zaman kurmadım. Aslında eşim çok istiyordu. Yani çocuk sahibi olmayı, hayatımıza başka bir amaç daha katalım diye istiyordu. Aslında birazcık da eşim çok istediği için ben de birazcık da akışına bırakmaya karar verdim. Biraz ortak karar gibi oldu.”

Katılımcı 7: “Aslında bu konuda dürüst olacağım biraz tuhaf oldu, ben anne olmaktan çok korkuyordum. Kendi karakterimi bildiğim için. Beni çok yoracağını ve yıpratacağını

düşünerek anne olmak istemiyorum. Sonra eşim çok istiyordu aslında ben de istiyordum içgüdüsel olarak ama korkuyordum yani korktuğum için istemiyordum. Bir deneyelim dedik, denedik olmadı. Sonra olmayınca ben hırs yaptım. Olmama ihtimali beni çok korkuttu o zaman.”

Katılımcı 10: “Aslında anne olmak konusunda pek hevesli değildim. Ama olması gereken bir şey gibiydi de. Eşimle evlenmeden önce iki yıl sonra çocuk yapacağız diye anlaşmıştık. O baba olmayı çok istiyordu. Yaşımızı da düşündüğümüzde o zaman iki yıl makul gelmişti.”

Katılımcı 12: “Evlendikten sonra altı ay sonra hamile kaldım, hemen olsun diye bir düşüncemiz yoktu aslında ama eşimin yaşlı babaannesi vardı, o görsün istedi o yüzden öne çekti, aslında ben hemen olsun istemedim. Sonra da babaannesi öldü ben hamileyken göremedi.”

Çocuk sahibi olmak konusunda kararsız ve çekimser olan katılımcıların, eşlerinin çocuk sahibi olmayı çok istemesi, bu yönde bir karar vermelerinin bir nedeni olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Gezer Tuğrul’un annelik deneyimleriyle ilgili yaptığı çalışmada özellikle genç yaşta anne olan kadınların, kayınvalide, eş ya da genel kültürel baskılar nedeniyle anne olmaya itildikleri ifade edilmektedir (Gezer Tuğrul, 2019: 78-79). Bir taraftan da toplumsal cinsiyet normları içinde “anne olmak” kadınlara öğretilen en önemli rollerden biri olduğu için çekimserlik, korku, endişe gibi duyguların yoğunluğuna rağmen kadınlar kendilerini çocuk sahibi olmak konusunda bir şekilde motive etmektedir. Aile ve çevrede, sosyalizasyon sürecinde kadınlara öğretilen evlilik ve annelik rolünün baskısını özellikle üç numaralı katılımcının ifadelerinde açıkça görmek mümkündür. Kendisi, evlendikten sonra üç yıl boyunca çocuk sahibi olamadığını ve bu durumun baskısını güçlü bir biçimde hissettiği ifade etmektedir.

Katılımcı 3: “Şimdi şöyle. Ben Malatyalıyım. Eşim de Malatyalı. Şimdi doğu kültüründe hep böyle bir kız çocukları küçüklükten böyle bir ‘gelin olacaksın’, ‘anne olacaksın’... Genellikle okuma, bir sonraki adımdır. Onlar için genellikle hep işte kızımın çeyizine şunu yapayım, dolaylı olarak sen evleneceğini düşünüyorsun, evlenince de ne yapacaksın, muhtemelen çocuğun olacak yani öyle düşünüyorsun. Benim anne olmam lazım, ben evlendim. Evlilik nedir? Ailedir, ailede çocuksuz olmaz. Hep birinci faktör buydu.”

Anlatılan bütün bu görüşlerle, her kadının anne olmak konusunda genel kabul gören normların dışında aslında annelikle ilgili endişeleri, çekinceleri olabileceği, bunun yanında özellikle aile ve çevrenin baskısının çocuk sahibi olmakla ilgili kadınlar üzerinde baskı

oluşturabileceği görünmektedir. Dolayısıyla anneliğin, her kadının içgüdüsel bir duyguya sahip olduğu ve istek duyduğu bir doğal durum olmayabileceğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Diğer kategori kapsamında anneliğin nasıl bir duygu, nasıl bir deneyim olduğu ve anne olduktan sonra hayatın nasıl değiştiği soruları üzerinden verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. İstisnasız bütün katılımcılar anne olmanın ne kadar zor bir süreç olduğunu ifade ederken kısıtlanmaktan, fedakârlığa, yorgunluktan, stres, suçluluk duygusu, çatışma ve yaşanan çelişkilere kadar birçok zorluğu detaylıca anlattılar. Anneliğin ne kadar güzel ve sevgi dolu bir duygu olduğunu anlatırken hemen arkasından yaşanan zorlukları da dile getirdiler. Dolayısıyla annelik kadınlar için her zaman mutluluk ve sevgi dolu, çoğunlukla stabil ve dengede olan bir duygu ve deneyim değil, aksine birçok zorluğun ve sıkıntının içinde olduğu inişleri ve çıkışları çok fazla olan, kaygılı bir süreç. Bu deneyimin kadınlar için eşten, babadan çok daha yoğun ve stresli yaşandığı, bakımda temel sorumluluğunun ve zihinsel yükün çoğunlukla kadında olduğunu da katılımcıların ifadelerinden rahatlıkla çıkarabilmemiz mümkündür.

Katılımcı 4: “Anne olmak çok güzel bir duygu. Dediğim gibi yine zorlukları var. Ama şöyle tabii insan anne değilken sadece kendi için ne bileyim annesi babası için sevdikleri için, bir şeylerden endişelenirken özellikle ben endişeli bir tip olduğum için şimdi bir de çocukların için endişelenmek insanı çok daha yoran bir şey, yani her şeyi düşünüyorsunuz. En basitinden ateşlense niye ateşlendi, nereden kaptı, nasıl geçecek? Yani bu bir insanı çok rahatsız eden bir şey ve tabii ki huzursuz eden bir şey. Sürekli onların iyi ve güvende olduklarını düşünmek çok yorucu... Bu kadar zor olduğunu bilmiyordum gerçekten. Çünkü hem çocuğa yetmek istiyorsun hem işlerini yapmak istiyorsun. Bir yerde yetemiyorsun ve kendi içinde sürekli hesaplaşma içindesin. Acaba çocuğumla az mı vakit geçirdim acaba çocuğuma yetişebildim mi?”

Katılımcı 5: “Yani çalışan bir anne iseniz zaten yoruluyorsunuz. Çocuk müthiş ilgi bekliyor. Bizde ekstra ilgi bekliyor. Çünkü tek benle büyüdü. Beni zorlayan kısmı oydu. Çok hareketli olduğu için, tek başımıza gerçekten çok zorlanıyorsunuz. Büyüdükçe biraz hareketli çocuğunuz varsa gerçekten ona yetişebilmek onun o hareketliliğini doğru yönlendirebilmek önemli. O da bir birey olsun. Biz zaten geç çocuk sahibi olduk, ayakları üzerinde durabilsin. Ne istediğiniz zaman gerçekten doğru davranıp onu da doğru yönlendirip her şeyini nasıl diyeyim, zamanı kontrol etmesinden tutun da kime ne kadar güvenebileceği ya da işte kendi becerileriyle neyi ne kadar iyi yapabileceğine kadar böyle detaylı şeyler var. Anneliği zorlaştıran benim açımdan bunlar. Çok sorguluyorum şöyle,

ben biraz yalnız kaldığımı düşündüğüm için, daha fazla destek alabilseydim, eğer eşimden ya da aileler tarafından belki bu kadar yıpranmaz ve ona daha çok yetebilirdim.”

Katılımcı 9: “Anne olduktan sonra pek çok şey değişiyor günlük hayatta, yorgunluktan ölseniz de yapmanız gerekenler listesi biraz artıyor, o yüzden daha planlı yaşamak zorundasınız, yorgunluktan ölmeden listeyi tamamlayabilmek için. Uyku, yeme içme gibi temel ihtiyaçları bile planlamak zorundasınız.”

Katılımcı 11: “Anne olduktan sonra illaki hayatım çok değişti. Çocuktan önceki özgürlüğüm doğal olarak kısıtlandı. Hayat çocuğa göre şekilleniyor, özellikle ilk iki sene. Sorumluluklar tabii ki çok arttı. Bir birey büyütüyorsunuz ve belli bir yaşa kadar sorumluluğu sizin üzerinizde. Kendinizden çok onun konforunu düşünmek zorundasınız. Eğer bilinçli, okuyan, araştıran, takip eden bir anneyseniz anne olmak çok zor. Bütün sorumluluğu sizde olan bir bireyi geleceğe hazırlıyorsunuz. Ben de böyle bir anne olduğum için çocuk büyütme hiç kolay değil. En iyisi olsun diye sürekli uğraşıp duruyorum. Çoğu zaman anneliğimiz sorguladığım da oluyor.”

Kamusal alanda çalışan kadınlar, çocuk bakımı ve ilgi konusunda çalışma hayatı içinde oldukları için ayrıca zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Aktif olarak çalışma yaşamında olan kadınlar ikili iş yükünü olabildiğince fazla hissettiklerini belirtmişlerdir. İki işi birlikte idare etmek, toplumsal cinsiyet normları içinde neredeyse sorgulanmayan ve kadının yine doğal olarak halletmesi gereken işler olarak görüldüğü için katılımcıların çoğunluğunun bu ikili yükün neden daha çok kendilerinde olduğuyla ilgili çok az sorgulama içinde oldukları anlaşılmaktadır. Çalışma hayatı, ev işleri, çocuk bakımı ve zihinsel yükün yanında görüşülen kadınların çoğu da “yoğun annelik” olarak kavramsallaştırılan gruptadırlar. Yoğun annelik kavramı Sharon Hays’in ortaya koyduğu, genel hatlarıyla, anneleri çocuklarının sadece başarılı olmalarını değil, aynı zamanda akranlarından daha iyi performans göstermelerini de garanti altına almak için onlara aşırı miktarda zaman, para ve emek harcamaya iten artan kültürel taleplere işaret etmektedir (Garner, 2015). Bu da temel çocuk bakımı gereklilikleri dışında anneliğin rol ve görevlerini oldukça genişleten bir kavramdır. Çalışmaya katılan kadınların bu doğrultuda çoğunlukla çocuklarının “iyi ve doğru” yetişmesi için fazladan çaba harcadıkları görülmektedir. Timurturkan’ın özel sektörde çalışan yönetici kadınların annelik deneyimleri ile ilgili yaptığı çalışmasında kavramsallaştırdığı “her şey dahil sistem”i, katılımcılarımız için de ifade etmek yerinde olacaktır (Timurturkan, 2019a: 12). Yapılan benzer çalışmalardan birinde, kadınların çalışma hayatında ideal çalışan olarak kariyerlerine devam etmeleri ve aynı zamanda ev içinde de sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmeleri ve “iyi anne” olmaları gerekliliği arasında çelişki içinde kaldıklarını göstermektedir

(Niemistö ve arkadaşları, 2021). Çalışma, Fin toplumunda hâlâ bakım sorumluluğunun ve ev işinin toplumsal cinsiyetlendirilmiş ilişkiler temelinde örgütlendiğini gösteriyor. Bizim çalışmamızda da katılımcıların çoğunluğu “iyi, ideal anne” olmak baskısını üzerlerinde hissetmektedirler. Katılımcılar anne olduktan sonra hayatın onlar için çok değiştiğini kendilerine yeterince zaman ayıramadıklarını, kendi istedikleri şeyleri yapamadıklarını ve iş yükünün genel olarak çok fazla artmasından kaynaklı zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Currie’nin çalışmasında da anne olan kadınların en büyük stres kaynaklarının boş zaman eksikliği ve kendileri için bir şey yapamamak olduğu belirtilmiştir (Currie, 2004). Ayrıca kamusal alanda aktif olarak çalışmayan kadınların anneliğin zorluğu ile ilgili deneyimleri de çalışan kadınlarla oldukça benzerlik göstermektedir. Benzer zorlukları kamusal alanda çalışmasalar dahi çalışanlar kadar çok hissetmektedirler.

Katılımcı 3: “Tabii ki isyan ettiğim zamanlar oldu. Tabii ki eksik şeyleri var. Yani mesela yürüyüş yapamıyorsun, istediğin gibi davranmıyorsun. Gecenin bir vakti mesela gidip eşimle mesela diyelim canlı bir müzik dinlemek istiyorum. Diğer bir yerde oturup bir şeyler içmek istiyorum. Yapamıyorsunuz bunları, ama hep kısıtlanıyor. Hayatınız %60’ı kısıtlanıyor yani. Bazı hobilerinize vazgeçiyorsunuz işte, vazgeçtiğim çok şey var.”

Katılımcı 10: “Anne olduktan sonra hayat zorlaştı. Artık kendime dilediğim kadar zaman ayıramıyorum. Hiçbir şeye zaman yetmiyor. Sürekli biriken işlerin baskısı oluyor üzerimde. Sevdiğim birçok şeyi yapamıyorum. Oğlum çok hareketli bir çocuk. Henüz kendi kendine oyun kurup oynayacak yaşta da değil. Dolayısıyla hala bana bağımlı. Bende çocuğuna televizyon açıp eline tablet veren bir anne değilim. Yirmi bir aylık oldu hala önünde TV izlemedik. Öncelikli olarak onun için doğru olanı yapmaya çalışıyorum. O uyanıkken hep onunla zaman geçiriyorum. Öğlen uyuduğunda akşam yemeğini hazırlıyorum başka ev işlerim varsa yapıyorum. Bazen kendimi yarış atı gibi hissediyorum. Sürekli zamanla yarış halindeyim ve koşturur şekilde iş yapıyorum. Öncelik hep onda. Sosyal hayatım azaldı. Kendi isteklerim, yapmayı sevdiğim şeyler hep ikinci planda.”

Katılımcı 13: “Anne olmak çok güzel ama çok zor, bana sabırlı bir insan olmayı öğretti, hala öğrenmeye çalışıyorum. Hiç destek olmadan tek başına, ikisinin yaş arası da az olunca çok zorlandım. Atlattım sanıyordum ama büyük şimdi okula başlayınca, okulla daha zor olmaya başladı. Küçük yarım gün kreşe gidiyor, gitmek istemiyor çok özlüyorum diyor, duygularıyla oynuyor insanın.... Sorumluluklarım çok arttı tabii, ilk önce çocukları düşünüyorsun.”

Kamusal alanda çalışmayan kadınların ev işi yükünün oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle eşi yoğun iş temposunda olan kadınların evin ve çocuğun bütün yükünü sırtlarında taşıdıkları görülmektedir. Çoğu aile hayatında olduğu gibi eşin, erkeğin desteği, yardım boyutundan ileri pek gitmemektedir. Bu yardımın çoğu da genellikle kadın evin gerekli olan işini yaparken çocukla ilgilenmek şeklinde gerçekleşmektedir. Ev ve bakım sorumluluklarının eşle nasıl paylaşıldığı da ayrıca değerlendirilen konular arasında sonraki başlıklarda irdelenmiştir. Çok fazla dile getirilen bir durum olarak “yalnız olmak”, “desteğin olmaması” gibi ifadeler, kadınların çocuklarını büyütürken aslında eşlerini temel destek olarak bile görmediklerini bize göstermektedir. Desteğinin, bırakacak kimsesinin olmadığını, yalnız büyüttüğünü ifade eden katılımcılar, destek olarak annelerinin, yakın bir akrabalarının ya da bir kız kardeşlerinin olmadığından yakınmaktadır. Çocuk bakımı onlar için çoğunlukla yine bir kadının desteğiyle rahat bir şekilde yürütülebilecek bir iş yükü olarak görülmektedir. Erkeğin varlığı ve desteği (eğer varsa) bu noktada kadınlar için daha geri plandadır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği, erkeğin bakım verme konusunda yeterli olmadığı, “içgüdüsel” olarak buna uygun olmadığı, “erkeğin fitratında” bakım özelliğinin olmadığı gibi kabuller görüştüğümüz bazı kadınların ifadelerinde de görülmektedir.

Hamilelik: Kadınlar Kandırılıyor mu?

Bu başlıkta topladığımız yanıtlar, hamilelik sürecinin nasıl yaşandığı ve nasıl bir deneyim olduğu, sonrasında doğum sürecinin nasıl gerçekleştiği, doğum sonrası ilk zamanlarda neler yaşandığı ve çevreden gelen tepkilere dair sorulardan oluşmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre doğum yapan kadınların ortalama yaşı 2022 verilerine göre 29,2’dir (TÜİK, 2022). Çalışmamıza katılan kadınların ilk doğum yaşları da bu ortalamanın etrafındadır. Verilere göre doğum yaşı geçen yıllara göre artış göstermiştir. Artık kadınlar okul sürelerinin uzaması, çalışma yaşamına katılım, sosyal ve ekonomik faktörler gibi birçok nedenle daha geç çocuk sahibi olmaktadır. Bizim görüştüğümüz kadınlar da kentte yaşayan, üniversite mezunu ve ortalama sosyo-ekonomik seviyede olan kadınlardan oluşmaktadır. Bu anlamda çalışmaya katılan kadınların ilk doğum yaşları 20’li yaşların sonu 30’lu yaşların başlarıdır. Hamilelik, doğum süreci ve sonrasında yaşananlar kadınlar için çoğunlukla zorlu ve sıkıntılı bir süreç olarak tarif edilmiştir. Kadınların hamilelikle ilgili yaşadıkları; heyecan, merak, kaygı, korku, mutluluk, kendini kanıtlama gibi karmaşık duyguları içerirken mide bulantıları, ödemler, düşük tehlikesi, yatmak zorunda kalmak, alınan kilolar, rahat hareket edememek gibi farklı bedensel değişimlerin ve sorunların da yoğun bir şekilde deneyimlendiği bir süreç olmuştur. Hamilelik ve doğum, sosyalizasyon sürecinde kız çocuklarına öğretilen olumlu, güzel, neşeli taraflarından daha fazla belki de öğretilmeyen, medyada gösterilmeyen, tıp bilimi tarafından çoğunlukla üzerinde

durulmayan birçok zorlu süreci içinde barındırmaktadır. Üstündağ, hamilelik sürecinde, kadının birey olarak yaşantısını askıya alması, kendi varoluşunu karnında büyüttüğü fetus üzerinden kurması, ilgilerini, endişelerini, sevinçlerini onun üzerinden kurmasının beklenildiğini belirtir (Üstündağ & Üstündağ, 2010: 171). Katılımcıların hamilelik dönemlerinde yaşadığı deneyimler duygusal anlamda karmaşık, bedensel anlamda çoğunlukla sıkıntılı olmuştur. Çoğunluğu için hamilelik, mide bulantıları, düşük tehlikesi, ödemler nedeniyle patolojikleşmiş bir süreç olarak yaşanmıştır. Hamileliğin duygusal boyutu ve sürece alışma açısından da katılımcılar yaşadıkları farklı deneyimleri ifade etmişlerdir.

Katılımcı 2: “Yorucu ama güzel bir şey. Hani içinde bir can taşıyorsun. Onun öyle büyüdüğünü hissetmek... benim oğlum çok hareketliydi. Mesela onun hareketleri bana... Allah'ım böyle kıpır kıpır hiç durmazdı. Kız da öyle. Mesela kızını çok merak ederdim. Hani derdim ki acaba sen nasıl bir şey olacaksın, nasıl bir bebeksin doğsan da bir görsem çok merak ediyordum. Bence çok güzel bir duygu, bir de en güzel yanı istediğini yiyip içebiliyorsun. Hiç kilo problemin yok... Sağlık açısından benim çok aşırı derecede ödemlerin vardı. Oğluma hamileyken dört aylıkken başlamıştı. Kızda da benim 5 aylıkken denge kristalim oynadı. O zaman çok kötü bir süreçti. O on gün boyunca biz bilememişiz neden olduğunu, mesela o zaman çok korkmuştuk.”

Katılımcı 5: “Benim için güzeldi. Çok heyecanlıydı. Beklediğim bir şeydi zaten. Hani herhalde hamileyim beklentisiyle zaten birkaç haftamı geçirmiştin. Ama hamileliğim biraz zor geçti. Benim düşük riski vardı yatmam dinlenmem gerekiyordu falan sonrasında belli başlı yaşadığım sıkıntılar oldu, erken dünyaya geldi. Ama hamilelik güzeldi. 35 haftanın sonunda dünyaya geldi.”

Katılımcı 7: “Yani kısmen hamilelik güzeldi ama tabii ben hamileliğimi çalışmayarak geçirdim. Biraz evde olduğum bir dönemdi. Benim için daha konforluymuştu. Ama son aylarda yine sağlık sorunlarım çıktı falan, ben kadınların bu konuda aldatıldığımı düşünüyorum. ‘Hamilelik vücuda iyi gelir’, ‘doğum işte özellikle kadınsal hastalıklara iyi gelir’ falan hamilelik insanı hırpalayan bir süreç bir yandan hem fiziken hem manevi olarak çünkü, hormonlardan mıdır artık nedir kontrolden çıkıyorsun yani bazı anlarda.”

Katılımcı 10: “Ben hiçbir zaman ağzı kulaklarında, ben hamileyim oley! diye ortalıkta gezenlerden olamadım. Zaten çok istekli değildim. Doğumdan ve hamilelik sürecinden çok korkuyordum. Bu nedenle bazen gergin veya hassas bir gebe olduğumu söyleyebilirim. Çevresel faktörler de devreye giriyor tabii bu süreçlerde. Tabii ki bebeğini hissetmeye başlamak keyif verici oluyor. Ama sanırım o dönemlerde bebeğimle çok bağ kuramadım

kendimi anne gibi hissedemedim. Aslında beni zihnen yordu diyebilirim. Tabi göbeğimin büyümesi, bazen sempatik gelse de kilo almamla beraber vücudumun bu denli değişmesi de sıktı beni biraz... Son 10 gün bebeğe giden damarda dirence bağlı suyumda azalma oldu. 10 gün boyunca sadece mecburi hallerde ayağa kalkıyordum. Onun dışında sağ tarafıma dönük yatıyordum. Sağ kalçamın çürümüş gibi ağrıdığını hatırlıyorum. Son aylar gerçekten sinir bozucuydu. Artık rahat hareket edemiyordum. Yatakta rahat edemediğim için uyuyamıyordum. Bir de hamileliğimin son üç ayı yaza denk gelmişti. Gerçekten çok zordu.”

Hamileliğin zorlu süreçlerini yukarıdaki ifadelerle anlatan katılımcıların bazıları da hamileliğin genel geçer kabul edilen ya da onlara anlatılan biçimde yaşamadıklarını anlattılar. Miller, üreme ve doğum hakkında alternatif düşünme ve bilme biçimleri için dar bir alan olduğunu belirtir (Miller, 2010: 55) Yukarıdaki ifadesinde bir katılımcı hamilelik konusunda “kadınların aldatıldığını” düşündüğünü, bazı katılımcılar da genel kabul edildiği gibi hamilelik sırasında oluşması beklenen anne-çocuk bağı kuramadıklarını ifade ettiler. Üstündağ ve Üstündağ da bir taraftan muhafazakarlığın diğer taraftan da hamileliğin metalaştırılmasının, hamileliğin zorluklarının üzerini örttüğünü ve bu süreci anlaşılmasız kıldığını ifade eder (Üstündağ & Üstündağ: 2010: 165). Dolayısıyla hamilelik süreci tüm kadınlar için bireysel bir deneyim ve biraz da belirsizliklerin olduğu bir süreç olarak tarif edilebilir.

Doğum: “Normal” mi? Sezaryen mi?

Doğum ve sonrası hastaneden eve dönüş ve toplumda “lohusalık” olarak adlandırılan süreç katılımcıların çoğunluğu için çok zor ve sıkıntılı geçen bir süreç olarak anlatıldı. İlk olarak bütün katılımcıların doğumu sezaryen ile gerçekleşmiştir. Türkiye’de sezaryen doğum oranları Avrupa ülkelerine göre oldukça yüksektir. Türkiye İstatistik Kurumunun en son 2016 yılındaki verisine göre doğumların %53’ü sezaryen doğumdur. Bu durum, tıp literatürü tarafından oldukça yüksek bulunmaktadır (Duman & Gölbaşı, 2022). Genel olarak tıp literatürü, sezaryen doğumu yalnızca belli koşullarda önermektedir. Katılımcıların çoğunluğu sezaryen kararını doktorlarıyla birlikte vermişler, bebeğin ve annenin sağlığı için doktorun bu şekilde uygun gördüğünü ifade etmişlerdir. Toplumda “normal” doğumun kültürel olarak daha makbul görüldüğü ve normal doğum yapan kadınların, sezaryene göre daha çabuk toparlandığı, daha sağlıklı olduğu ayrıca bebeğin de daha sağlıklı olacağına yönelik inançların var olduğu söylenebilir. Bu anlamda bazı katılımcıların, bu inanç ve beklenti doğrultusunda normal doğum yapmayı arzu ettikleri ancak süreç sonunda büyük hayal kırıklığı yaşadıkları söylenebilir. Aslında literatürde Türkiye’de sezaryen oranlarının artışının en büyük nedeni olarak “annenin isteği” olarak belirtilse de (Duman & Gölbaşı, 2023:

189) çalışmamızda katılımcılar, doktorlarıyla birlikte ve hamileliğin gidişatına göre sezaryen kararının verildiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcı 7: “Doğum, benim rahatsızlıklarım nedeniyle sezaryen olmak zorunda oldu. Orada bir hakkım olmadı açıkçası sağlık sebeplerinden. Yani her şey yolunda olsaydı normal doğumu denemek isterdim. Bunun açıkçası bebek için de daha çok kendim için de o doğum olayını yaşamak isterdim diye düşünüyorum. Hani hiç kafa yormadım öncesinde, çünkü sezaryen iki ay öncesinden falan artık neredeyse belli olmuştu. Ameliyatım vesaire çok iyi geçti. Doktoruma çok güveniyordum. Çok seviyordum onu. Hastane sürecim de çok iyi geçti.”

Katılımcı sekiz de normal doğum yapmayı çok istediğini ancak son haftalarda artık bebek kilolu olduğu için doktorunun normal doğum değil sezaryen yapılmasının gerektiğini söylediğini ifade etti. Katılımcı hastanenin koridorunda çok fazla ağladığını ve normal doğum yapmakta ısrar ettiğini anlattı. Bu anlamda normal doğumun özendirilmesi ve sezaryene göre daha “doğru” olduğunun ifade edilmesi bazı katılımcılar üzerinde önemli etki bırakmaktadır. Benzer bir durum bu sefer katılımcının kendisi değil ancak eşi ve çevresi tarafından bir baskı unsuruna dönüştürülmüştür.

Katılımcı 5: “Sezaryen olması tabii beni çok üzdü. Bir de 35. hafta olması çok üzdü. Normal doğum olsun istiyordum. On iki saat iğneler için bekledim normal doğum olsun diye. Tam olarak 24 saat doğumhanede kaldığım bir süreç oldu. Tabii normal doğum olmadı ben istemedim artık. Mecburen sezaryene girdim. Bir gün öncesi tüm doktorlarla görüşüp bel fitiğine rağmen normal doğum yapabilirim yanıtını almıştım. Ama bir anda su gelince... 35. haftanın sonu olduğu için de iğneleri bekledim. Herhangi bir açılma olmadı. Doktor beni zorladı normal doğuma. Eşim ve annesi de dahil olmak üzere. On iki saatin sonunda hala normal doğuma zorluyorlardı beni. Eşimden de hiç anlamadığı bir konu olmasına rağmen böyle saçma bir beklenti olması beni o gün zorlayan şeylerdi ama kendim sezaryene girdim. Sezaryen iyi ki olmuşum dedim.”

Doğumun “nasıl olması gerektiği”ne yönelik tıbbi normlar, kültürel değerler ve inanışlar özellikle hamileliğin son dönemlerinde olan kadınları elbette etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet normları içinde kadın için doğal olduğu kabul edilen anneliğin yanında “normal” doğum da her kadının doğası gereği gerçekleştirmesi gereken bir eylem olarak görünür. Dolayısıyla “normal” doğum baskısı bazen kadına çevresindekiler tarafından uygulanırken bazen de kadın bu baskıyı kendiliğinden içselleştirir.

Lohusalık: Karanlık Bir Tünel

Hamilelik ve doğumun tıbbileştirilmesi kavramı, modern dünyada hamile kalan kadının doğuma kadar olan süreçte çoğunlukla bir doktor gözetiminde olması anlamına gelir (Miller, 2010: 58). Türkiye’de hamilelik sürecinde sağlık bakanlığı tarafından kayda alınan hamile kadınlar düzenli olarak aile sağlığı merkezlerine çağrılır ve bir kontrol sistemine dahil olurlar. Benzer şekilde doğum da günümüzde artık çoğunlukla hastane ortamında ve bir doktor denetiminde gerçekleşen bir eylemdir. Doğum sonrasında bir çocuk doktoru bebeğin ilk muayenesini gerçekleştirir ve bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelip gelmediğini teyit eder. Doğumdan sonraki süreçte yine aile sağlığı merkezi ilk altı ay, aylık olarak bebeğin kontrolünden ve aşılardan sorumludur. Görevli hemşireler aileyi arayarak bebeği kontrole çağırır. Bu noktada bir zorunluluk yoktur. Bebeği, aile sağlığı merkezine kontrole götürmek tamamen ailenin sorumluluğundadır. Ayrıca doğumdan sonra eve dönüşte kadının fiziksel ve ruhsal sağlığı ile ilgili herhangi bir kontrol mekanizması da devlet tarafından geliştirilmemiştir. Dolayısıyla kadınlar bebekle hastaneden çıkıp eve döndüklerinde aslında tam manasıyla yalnız ve eğer yakın akraba desteği yoksa bebekleriyle baş başa kalırlar.

Katılımcı 2: “Oğlumda sezaryenle doğum yaptım. Kalktım da gayet iyiydim de biraz ailevi nedenlerden dolayı problemler vardı. İlk oğlumdaki hani o yaşadığım ailevi sorunlardan dolayı loğusalık, hani derler ki bizim burada loğusalara hani şey yapmayın, hiç üzmeyin, psikolojik olarak cinnet geçirir falan derlerdi aslında benim onları çok şükür yaşamamamdaki büyük bir sebep Allah'a dua ediyorum. Hani büyük bir şey verdi bana rabbim, sabır verdi o zaman, yoksa delirme aşamasına gelirdim. Yani o derecedeydi, psikolojik şeyler vardı çünkü ailevi sorunlar olduğu için.”

Katılımcı 3: “Lohusalık dönemim sendromlu geçti. Eşimden o sıra çok nefret ettim. Eve dahi gelmesini istemiyordum. Bunu kendisine her ne kadar belli etmiyorsa da üç soru sorardı, ben ikisine ters cevap verirdim. Mesela o süreci yaşadım, bende iki yıl sürdü biliyor musunuz bu sendrom. Tabi aynı derecede gitmedi. Çok enteresan kayınvalidem de evde. Ay istemiyorum, kimse alsın, baksın, evde kimse olsun istemiyorum. Herkes dışarı bir gitsin. Ben evde yalnız kalayım çocuklarla, böyle bir sendromum oldu. Yatak odasına giderdim. Şimdi mesela kayınvalidem gitti diyelim eşim de gitti. Şöyle kafamı tutardım, ağlardım ya niye ağladığımı da bilmiyorum. Sadece böyle içim bir bunalırdı. Doktorum bana sendrom yaşadığımı söyledi. Hormonlarımla ilgili olduğunu söyledi. İki yıl yaşadım ama dediğim gibi çok yüksekti. Git gide git gide git gide azalarak bitti.”

Katılımcı 6: “Yani ilk başta çok iyiydim ilk bir gün. Hatta böyle manyakça iyiydim. Yani garipti bence o iyilik o kadar iyi olmamam gerekiyordu. Ağrım vardı ama psikolojik olarak çok mutluydum. Böyle sevinçle uyuyamadım. Ama sonra bir anda psikolojik bir buhran geldi. Hani sürekli ağlama isteği sürekli birinci günden sonra ikinci günden itibaren. Sütüm gelmedi o beni çok gerdi zaten. Ondan dolayı falan da böyle bayağı bir hep ağlıyordum. Yani sonra o loğusalık dönemi 40 gün değil böyle bir yıla falan yayıldı. Bayağı hem üzgün geçti yani ama o bir gün dediğim gibi şaşırtıcı derecede çok iyiydi ama ilk günler işte sonraki günler o emme konusu biraz zorladı beni. Yani onda da işte 15 gün sonra emdi. Ama o anda hep bir zorla gibi oldu. Ben zorla göğsümde tutuyorum o beni ittikçe reddedilmiş hissediyorum falan böyle bir garip psikolojilere falan gittim. Sonra da göğüslerim çok yara oldu ilk üç ay böyle bayağı eziyetli geçti benim için, çok zorlu geçti.”

Katılımcı 10: “Lohusalık dönemim çok iyi değildi. Depresyon yaşadım. İlk üç ay ciddi uykusuzdum. Geceleri toplamda 3-4 saat uyuyordum. Gündüzleri uyumayan ve ağlayan bir bebeğim vardı. O uyusa ben de yatıp uyuyayım deme şansım yoktu. Eşim ne kadar destek verse de yük benim omuzlarımdaydı çünkü o dönem onun da işleri acayip yoğunlaşmıştı. Uykusuzluk ve yorgunluk iyice hırpalamıştı beni. Bir dönem ağlama krizleri yaşadım. Kendimi durduramıyordum. Gözlerim balon olana kadar ağlıyordum. Bir keresinde oğlumun altını alıp yanına uzanıp ağlamaya başladığımı hatırlıyorum. Ne kadar ağladım bilmiyorum resmen kendimi kaybediyordum. O süreçlerde hala oğlumla bir bağ kuramamıştım. Kurmam çok uzun zamanımı aldı. Oğlum gündüzleri sadece kucağında uyuyordu ve uyanana kadar onu kucağında tutuyordum. Ancak öyle uzun uyuyordu. Tabi bu yüzden ayak bileklerim acayip şişiyordu. Sabahları bileklerimi kıvıramıyordum bir süre kazık gibi yürüyordum.”

Katılımcı 12: “Lohusalık bana vurdu. Sebepsiz ağlamalar, saçma, ani çıkışlarım oldu. Hep ağlayarak hep çok fazla yükselerek bu süreci geçirdim. Kendimi odaya kapatarak ağlıyordum ama neden olduğunu da bilmiyorum. Eşime karşı da böyle öfkeli durumlarım oldu. Tabi bu süreçte evde yalnız kalmam da beni fiziksel ve mental olarak zorladı. Gece kızımın başında bekliyordum, uyumuyordum. Hani ona bir şey olmasın diye. Bütün gün pijamalarımı çıkarmıyordum, banyo yapmıyordum. Bir gün teyzem geldi, o koltuktan kalk artık dedi bana, bir koltuk var sürekli orda oturup emziriyordum çünkü. Birkaç hafta sürdü böyle.”

Katılımcılar, kendilerinin baş etmek zorunda kaldığı bu süreçte, hem bebeğe alışma, ona yeterli bakımı verme, bağ kurma çabası ve fiziksel yorgunluk hem de kendi duygu durumlarını yönetmeye çalışmak arasında bocaladıklarını ve zorlandıklarını anlattılar. İlk doğum deneyimi katılımcılar için neredeyse tamamen yaşayarak öğrenilen bir süreç olmuştur. Bu zorlu süreçte anlatılanlar, psikolojik sıkıntılar, öfke, ağlama krizleri, reddedilme hissi, yetersizlik hissi gibi birçok olumsuz duygu durumuyla kendilerince baş etmeye çalıştıkları bir süreci bize göstermektedir. Ayrıca çalışmamızda ortaya çıkan kadınların kendisini yetersiz, güçsüz, “doğru” bakım vermek konusunda endişeli ve suçlu hissetmesi, kadına yüklenen annelik görevlerine ve egemen annelik söylemine uyma noktasında ortaya çıkan çatışmaların ve çelişkilerin bir sonucudur. Belkıs’ın çalışmasında da benzer şekilde özellikle çalışan kadınların, çocuğa yeterince vakit ayıramadığı, çocuklara yetme konusunda kendilerini yetersiz ve suçlu hissettikleri ortaya konmuştur (Belkıs, 2016: 257). Yine benzer bir çalışmada kadınların anneliğe alışma sürecinde kendilerini bunalmış, bitkin hissettikleri, güçlü bir kayıp ve yalnızlık duygusu yaşadıkları ifade edilmiştir. Avustralya’da yapılan çalışmada anneliğin erken dönemlerinde katılımcıların süreci daha çok sefalet ve acı verici duygularla tanımladıklarını ortaya koymaktadır (Rogan & Arkadaşları: 1997: 883).

Ayrıca anlatılanlar içinde eşin desteği ve yardımının olabildiğince az olduğu da görülmektedir. Kadınların bütün bu süreci anlatırken özellikle ilk aylarda bebeğin bütün sorumluluğunu neredeyse tamamen üstlerine almış oldukları anlaşılıyor. Eş, baba ilk aylarda sürece pek dahil olamamakta, emzirme, uyutma, bez değiştirme, bağ kurma çabası içinde kadın bebekle ve kendisiyle adeta bir mücadele vermektedir. Ayrıca bu süreçte kadınların bedenleriyle ilgili yaşadıkları memnuniyetsizlik ve yabancılaşma duygusu da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Katılımcı 8: “Anne evinde doğum yapmak gibi bir yanılgıya düştüm. Biz çok kalabalık bir aileyiz. Etrafımda onlarca kadın ve konuşmayı çok seven onlarca kadın vardı. Eşime, bana sadece şefkat göster, dediğimi hatırlıyorum. Yanıma her gelenin sadece bebeğe odaklanması, hamilelikte şirin görünen otuz kilonun sezaryenden sonra yani doğum sonrasında hala taşıdığım belki de yirmi kilonun üzerimde olması, sünmüş karın, sağılmaya hazır açık memeler, inanılmaz ağustos sıcaklığında aman çocuk üşütmesin diyen anneler ablalar teyzeler... Hatırlamak istemiyorum.”

Katılımcı 9: “Ben lohusalık sürecini, içinde farklı yolların, hatta bazen uçurumların olduğu, ama sonunda aydınlığın sizi beklediği, hiç bilmediğiniz ve geçmek zorunda olduğunuz karanlık bir tünele benzetiyorum. Tünel diyorum, çünkü gerçekten hayatınızdaki iki farklı

ve önemli dönemi de birbirine bağlıyor. O nedenle ilk doğumumdaki lohusalık dönemim pek kolay olmadı, çünkü o tünelin hiç bitmeyeceğini düşünüyorsunuz. Böyle düşününce kendi iç dünyanızda yaşadığınız irili ufaklı pek çok olay oluyor, ama aklımda kalan ilk doğumumda, hastaneden eve döndükten bir gün sonra, aynaya denk geldiğimde bedenimi boş bir çuval gibi hissetmişim ve sanki hep öyle kalacakmışım gibi yaşadığım o boşluk hissi... İkinci doğumumda, o boşluğun geçici olduğunu bildiğim için bu tip şeyler yaşamadım ve birincisine göre çok çok daha rahat atlattım.”

Anne ve kayınvalide ya da yakın akraba desteği alanlar için durum bazen biraz daha kolaylaşmakta bazen de daha da zorlaşmaktadır. Anne, kayınvalidenin evin diğer işleriyle ilgilenerken kadının iş yükünü azaltabilmesi anlamında desteği olurken bazen de bebek bakımı konusunda çelişkiler ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Çoğu katılımcı çocuk yetiştirme tarzlarıyla ilgili kendi annelerinden veya kayınvalidelerinden farklı düşündüklerini ve çocukla ilgili tutumlarının da farklılaştığını anlattılar. Günümüzün ideal annelik kurgusunun geçmiş nesillere göre daha farklı ve daha yoğun biçimde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda kadınların kendi çocuklarına yaklaşımı açısından, annelerinin kendilerine olan yaklaşımıyla karşılaştırıldığında farklılıklar ortaya çıktığını söylemek mümkün. Bu anlamda yakın akrabanın varlığı, bazen bu süreçte olumlu karşılanırken bazen de yaşanan bu çatışmalar nedeniyle katılımcıları olumsuz etkilemektedir.

Katılımcı 5: “Bizde şöyle zorlukları vardı işte benim annem, babam, eşimin anne babası hep bir aradayız. O taraf biraz farklı bakıyor. Eşim ailesi kısmı. Çocuğa ilk doğar doğmaz hastanede annesi mama verdi. Nasıl diyeyim hani beklemiyorsunuz. İki çocuk yetiştirmiş bir insan ama maalesef biraz cehaletin içine düştüğümü hissettim. Eşimin annesinin eşimi yataktan kovup benle uyumak istemesi... Bunu yaşadık. Bir gece ikinci gece artık ben buna müsaade etmedim. Yani 21. yüzyıl... Artık bir kadının lohusalıkta karşılaşılabileceği bence en abuk davranışlardan biriydi. Bunun dışında emzirmek zorundasın, emzirmede problem yok ama işte kayınvalide kendisi hiç emziremediği için zannediyor ki ben de emziremeyeceğim falan orada çocuğa sarılık olmasına da sebep oldu. Zaten mama veriyordu falan böyle garip garip şeyler oldu. Bu cehaletle ile uğraşmak zorunda kalmak zorlayıcıydı.”

Katılımcı 6: “Kayınvalidemle sorunlar yaşadık işte bir ay. Bir buçuk ay boyunca o da vardı. Hani onun alınganlıklarıyla falan uğraştım o benim bence lohusalık sürecimi uzattı. Çünkü çocuğuma o sırada tam veremedim kendimi. Sonra hep böyle bir suçluluk duygusu hissettirdi bana. Hani işte çok odaklanamadım mı acaba ondan mı şu oldu, bundan mı bu

oldu diye düşündüm hep. Hani şehirde yalnız olmak hem bu ilk bir ay yaşadığım kayınvalidemle problemler, oğlumun emme problemleri falan. Bana alınganlıkları mesela örnek vereyim, yıkama konusunda, işte çocuk yıkanması gerekiyor. Annem alıp yıkıyor neden bana yıkatmıyorsunuz demeler, böyle annem teklif ediyordu, yok yok ben yapamam diyor. Bir yandan, bana güvenmiyorsunuz falan diyor ya da ben emzirirken biraz utanarak çekinerek davranıyorum diye ben dış kapının mandalı mıyım diyor. Böyle bunlar hep uzadı yani işte zaten sen bizi istemiyorsun falan, yani süreci çok uzattı bu tarz şeyler.”

Katılımcı 7: “Bir hemşire geliyor diyor ki, işte biberon vermeyin veya işte mama vermeyin. Annem diyor ki şunu yapmayın, şunu yapmayalım falan o kısımda daha orada başladı. Kaşık vermeye çalışıyoruz. Çocuk içmiyor. Sürekli bu çocuk aç beslenemiyor, sarılık olacak gibi bir kaygıyla beni geren bir birkaç gün geçirdim hatta daha uzun olabilir. Yani bu belki aylar geçirdim bu şekilde. Daha sonra normale döndü. Sütüm arttı, kızım da rahatlıkla emmeye başladı ama ne kadar olursa olsun evdeki süreçte de herkes kızım her ağladığında, bu çocuk aç yeterince emmiyor fikrini sürekli olarak söyledi veya her kustuğunda midesinin boşaldığını tekrar emmesi gerektiğini falan. Çok fazla duyduğunuz zaman bir de sanırım duyguların yoğun olduğu bir dönem sürekli bir kendini sorgulama durumu da oluyor.”

Katılımcı 9: “Lohusalık döneminde, emzirme sırasında herkesin etrafınızda bebeğin gerçekten emip emmediğini kontrol etmek için asker gibi dikilmesi sıkıntılı bir durum. Sanki siz bebeği doyurmak istemiyorsunuz da onlar olduğu için doyuruyormuşsunuz gibi, özellikle kendi annemin, bebeğin sütü yutup yutmadığını kontrol etmesi gerçekten son noktaydı. O dönemler geçince bu duruma gülebiliyordun belki ama, o sırada pek gülünmüyor.”

Katılımcı 10: “İnsanların her şeye yorum yapması çok sinir bozucuydu. Özellikle süt meselesinde. Zaten sütüm yetmemişti. Mama desteği veriyordum ama buna rağmen oğlum ilk iki ay kilosunu tam toparlayamamıştı. Kendimi yetersiz hissetmişim ya da hissettirilmişim. Emiyor mu falan diye soran insanlara bazen kocaman sana ne! demek istiyordum. Tabi kayınvalidem bu noktada da devredeydi. Her aradığında ya da görüştüğümüzde emip emmediği soruyordu. Emzirmek için başka odaya gittiğimde gelme dememe rağmen arkamdan gelip oğlum emiyor mu diye kontrol ediyordu.”

Önceki nesil anne veya kayınvalidenin tutum ve davranışları, katılımcıları bu süreçte oldukça etkilemiştir. Nasıl annelik yapılacağına ilişkin normlar bu anlamda bir nesil sonra bile

farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla annelik içinde bulunulan döneme, kültürel değerlere, normlara göre değişiklik göstermektedir. Evrensel bir annelik kurgusu ve her dönemde geçerli olan bir annelik normu olmadığı gibi, çocuk yetiştirmek konusunda da evrensel bir fikir birliğine varılabilmiş değildir. Ayrıca bu alışma sürecinde gelen tepkiler, yönlendirmeler, nasıl yapılması gerektiğine yönelik fikirler çoğunlukla kadınların kendilerini yetersiz ve suçlu hissetmelerine, kendilerini geri plana atmalarına ve bu sürecin de uzamasına neden olmaktadır.

Ayrıca emzirme durumu katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri ve bu alışma sürecinde belki de en çok zorluk yaşadıkları alanlardan biri olmuştur. Emzirme de yine anneliğin doğal bir uzantısı gibi her kadının doğal olarak yapması gereken bir eylem olarak görülür. Timurturkan'da emzirmenin, anneliğin hem sembolik anlamda hem de biyolojik anlamda önemli bir göstereni olduğunu ifade eder (Timurturkan, 2020: 223). Bu anlamda katılımcılar için emzirmek benzer şekilde anneliğin önemli bir özelliği olarak tanımlanmıştır. Katılımcıların çoğu yukarıda da ifade edilen görüşlerde belirtildiği gibi emzirme sürecinde oldukça kaygılı ve stresli durumlar yaşamışlardır. Katılımcıların kendilerini yetersiz ve suçlu hissettikleri ya da kendilerini olabildiğince zorladıkları çoğu anlar bu emzirme süreciyle ilgili olanlardır. Ayrıca çevrenin ve yakınların tepkileri de yine bu emzirme durumu ile yakından ilgilidir. 7 ve 10 numaralı katılımcıların, “bu çocuk aç, yeterince emmiyor” ya da “sütüm yetmemişti, herkes emiyor mu diye soruyordu” gibi ifadeler emzirme meselesinin kadınlar üzerinde nasıl bir baskı yarattığını bize göstermektedir. Bunun tersi “emzirebilme” 5 numaralı katılımcı için bir gurur ve başarı hissi olarak tarif edilmiştir. Katılımcı, kayınvalidesinin emziremediğini bu yüzden onun kendisinin de emziremeyeceğini düşündüğünü ifade etmiştir. İdeal annelik kurgusu, emzirmeyi yücelttiğinden katılımcı emzirmeyi bu ideal içinde başardığı bir eylem olarak anlatmaktadır. Fox ve Neiterman'ın çalışmalarında doğum sonrası kadınların bedenleriyle ilgili algıları ve emzirme süreçleriyle ilgili anlattıkları da çalışmamızla benzerlikler taşımaktadır. Emzirebilmenin yarattığı gurur duygusu ya da emzirme zorluklarının, kadınların kendilerini yetersiz ve suçlu hissetmelerine neden olması gibi ifadeler Fox ve Neiterman'ın çalışmasında da kadınların dile getirdiği deneyimler arasındadır (Fox ve Neitherman, 2015: 681-682).

Katılımcıların için lohusalık ve anneliğe alışma süreçleri de birbirinden farklılaşmaktadır. Yaşanan deneyimler bazı katılımcıların anneliğe uyum, alışma süreçlerini kendi ifadeleriyle “bir düzen oturtma” zamanının farklılaştığını göstermektedir. Lohusalık süreci katılımcıların deneyimlerine göre bir aydan iki yıla kadar uzayabilmektedir. İki çocuğu olan katılımcıların, ikinci çocuklarında süreci çoğunlukla daha rahat atlattıkları söylenebilir. Daha önce anneliği deneyimlemiş olan kadınlar baştan başladıkları bu sürece daha bilgili ve özgüvenli olarak girmektedirler. Deliktaş ve arkadaşlarının çalışmalarında da ilk doğumunu yapan annelerin stres

ve endişe seviyelerinin daha yüksek olduğu ikinci doğumdan sonra uyumun daha kolay gerçekleştiğini ifade edilmiştir (Deliktaş & Arkadaşları, 2015: 276). Buradan hareketle anneliğin içgüdüsel olarak gerçekleştirilen bir rol olmadığını zamanla öğrenilen ve bu öğrenmenin de her kadın için farklılıklar barındıran bir süreç olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kadınların anne olmakla ilgili yaşadıkları deneyimleri ortaya koymak amacıyla yaptığımız bu nitel çalışma sonucunda elde ettiğimiz veriler çoğunlukla Türkiye’de ve dünyada annelik ile ilgili yapılan çalışmaların verileriyle paralellik göstermektedir. Günümüzde annelik hâlâ kadının üstlendiği en önemli rollerden biri olarak kabul edilmektedir. Annelik kurumu, kadının doğası gereği anne olması gerekliliği ve her koşulda annelik yapabileceği üzerine kuruludur. Dönemlere ve kültürel normlara göre değişebilen annelik kurguları, nasıl anne olunacağına ve nasıl bir anne olunması gerektiğine dair normlar ve değerler kadınlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmamızda ortaya koyduğumuz bireysel deneyim hikayeleri ve kadınların yaşadıkları süreçler, toplumdaki egemen annelik söyleminin kadınlar üzerinde oldukça etkili olduğunu ve bu anlamda kadınların deneyimlerinin benzeştiğini göstermektedir. Anneliğin anlamı, anne olmaya karar verme, hamilelik, doğum ve sonraki alışma süreçleri, kadınların bu bireysel görünen deneyim alanının aslında toplumsal anlamda belirlenmiş annelik kurgusundan bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmaya katılan kadınlar bu baskın annelik norm ve değerlerinin yükünü her adımda omuzlarında hissetmekte, kendilerini günümüz “ideal annelik” tanımının karşılığını vermekle sorumlu hissetmektedirler. Anne olmaya karar verme sürecinde her zaman anne olmayı isteyenler, sosyalizasyon sürecinde öğrenilen tutum ve davranışlar bağlamında anne olmayı istemişlerdir. Diğer tarafta anne olmak konusunda çekinceleri olanlar ise biraz da eşlerinin çocuk sahibi olmayı istemesi sonucunda motive olmuşlardır. Anne olmaya karar verme aşamasında eşin isteğinin belirleyici olduğu da bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar için anneliğin anlamı, büyük bir sevgi ve bağlılık hissinin yanında koruyucu ve kollayıcı olmak, bebeğin, çocuğun iyi olduğundan, iyi beslendiğinden, sağlıklı olduğundan emin olmak, kendinden çok onu düşünmek, enerjilerinin çoğunu onun gelişimi için harcamak, onun için en doğru olanı yapmak, sorumlulukların artması ve zorluklarla başa çıkmak, ayrıca iyi bir insan yetiştirme sorumluluğunun üzerinde olması olarak betimlenmiştir. Bütün bu ifade edilen anlamlar sonucu katılımcıların neredeyse hepsini “yoğun annelik” tanımı içinde değerlendirilebilmemiz mümkündür. Çalışmamızda katılımcıların neredeyse hepsi çocuğun yalnızca fiziksel gereksinimlerini değil, zihinsel, ruhsal ve gelişimsel gereksinimlerini de dikkate aldıklarını ifade etmişlerdir. Kamusal alanda çalışan veya çalışmayan fark etmeksizin bütün katılımcılar temel

bakım veren konumunda olmanın yanında, ev işi yükünü de çoğunlukla üstlenmiş ve kendilerinden, kendi hayatlarından ve çoğunlukla kariyerlerinden fedakârlık yapmak durumunda kalmışlardır.

Sonuç olarak çalışmamızın, kadınların özellikle hamilelik ve anneliğin ilk dönemlerinde yaşadıkları deneyimleri ortaya koyma çabası anlamında literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Egemen annelik söylemi içinde pek fazla yer bulmayan anneliğin zorlukları, çatışmaları, çelişkileri ve kadınların bu süreçte yaşanan bütün bu zorlukların üstesinden gelme çabası araştırmada ortaya konmaya çalışılmıştır. Anneliğin, kadınlarda doğal olarak gelişen bir duygu olmadığı ve bebeğe alışma sürecinin her kadında farklı olabileceği, kadınların bu süreci çoğunlukla yalnız ve mücadele içinde yaşadıkları, ayrıca anneliğin kadınlar üzerinde büyük bir sorumluluk, kaygı ve stres kaynağı olduğu da çalışmamızda ortaya çıkmıştır. Ayrıca kadınlar, anne olmanın zorluklarıyla mücadele ederken “ideal annelik” kurgusu sonucu oluşan yetersizlik, eksiklik ve suçluluk duygularını da yoğun olarak hissetmektedirler. Kamusal alanda çalışan veya çalışmayan her kadın için çocuk dünyaya geldikten sonra iş yükü de katlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri içinde kadına yüklenen anneliğin anlamını ve zorluklarını ortaya koymak amacıyla, genelleme çabası olmadan, anneliği deneyimleyen kadınların anlatımlarına odaklanan bu çalışmanın farklı demografilere genişletilmesi açısından da örnek olması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Gül. (2019). Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi 17. yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*. (K. Çelik, Çev.) İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı Annelik mi*. (A. Ekmekçi, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belkıs, Ö. (2016). Anneliğin Akademik Kariyer Gelişimine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 250-263.
- Beouvoir, S. D. (1972). *Kadın Evlilik Çağı*. (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Charlotta Niemistö, J. H. (2021). Motherhood 2.0: Slow Progress for Career Woman and Motherhood within the "Finnish Dream". *Work, Employment and Society*, s. 1-20.
- Currie, J. (2004). Motherhood, Stress and exercise experience: freedom or constraint? *Leisure Studies*, 23(3), s. 225-242.

- Deliktaş, Ayşe, Ö. K. (2015). Farklı Gruplarda Annelik Deneyimi. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(4), s. 274-283.
- Demirci-Yılmaz, Tuba. (2015). Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları. *Cogito Annelik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 66-90.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. (M. A. Aksu Bora, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, F. N., Gölbaşı Z., (2023), Artan Sezaryen Doğum Oranının Anne-Bebek Sağlığı Üzerine Etkileri ve Sezaryen Doğumların Azaltılmasına Yönelik Stratejiler, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, (17) 1, s. 188-194.
- Elçik, Gülnur. (2016). "Beden, İki Nokta Üst Üste". ed. Feryal Saygılıgil. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde. Ankara: Dipnot yayınları.
- Ergül, Gizem, Yıldız, Sıtkı. (2021). Sosyal Medyada Sosyal Annelik: Instagram Anneliği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(2). 611-627.
- Firestone, S. (1979). *Cinselliğin Diyalektiği Kadın Özgürlüğü Davası*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fox, Bonnie, Neitherman, Elena, (2015), Embodied Motherhood, Women's Feelings About Their Postpartum Bodies, *Gender & Society*, (29) 5, s. 670-693.
- Frances Rogan, V. S. (1997). "Becoming a Mother" Developing a New Theory of Early Motherhood. *Journal of Advanced Nursing*, s. 877-885.
- Garner, Catherine Bodendorfer. (2015). Book Review: Intensive Mothering: The Cultural Contradictions of Modern Motherhood. *Studies in the Maternal*. edited by Linda Rose Ennis. Toronto: Demeter Press.
- Hançer, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının "Annelik" Kimliğine Eleştirel Bir Bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(1), 177-202.
- Işık, S. Y. (2015). Küresel Kültürel Değişim ve 'Yeni' Annelik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği. *Eğitim Bilim Toplum*, 13(50), 4875.
- Karaman, Esra D., Doğan, Neva.(2018). Annelik Rolü Üzerine: Kadının "Annelik" Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1475-1496.
- Kaylı, D. Ş. (2014). *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*. İzmir: İlya Yayınevi.

- Kümbetoğlu, Belkıs. (2015). *Sosyolojiye ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lips, Hilary M. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Temel Bilgiler*. çev. Onur Orhangazi. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu Mitler ve Deneyimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oakley, Ann. (1975). *Women's Work: The Housewife Past and Present*. Ist American ed. New York: Pantheon Books.
- Öztan, Ece. (2015). Annelik, Söylem ve Siyaset. *Cogito Annelik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 91-107.
- Özyar, Aslı. (2015). Antik Çağlarda Annelik Üzerine Bazı Düşünceler. *Cogito Annelik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.60-65.
- Saktanber, Ayşe. (2015). "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne" ed. Şirin Tekeli. *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi*(2), 72-86.
- Timurturkan, M. (2019). Annelik, Söylem ve İktidar: Eleştirel Bir Tartışma. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 64-78.
- Timurturkan, M. (2019). Özel Sektörde Çalışan Yönetici Kadınların Annelik Anlatıları Deneyimler, Beklentiler ve Annelik İdeolojileri. *İnsan ve Toplum*.
- Timurturkan, M. (2020). Biyoiktidar, Beslenme ve Annelik: Emzirmenin Kültürel ve Politik Görünümleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), s. 219-248.
- Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 71-90.
- TÜİK, (2022), Doğum İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673>
- Türkdoğan, Özlem. (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 13. 35-59.

- Üstündağ, F. H., & Üstündağ, E. (2010). *Hamilelik ve Kadın bedeni: Muhafazakarlık, Piyasa ve Özgürleşme*. T. B. Gülnur Elçik içinde, *Bedende Kıpırdanmalar*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Welldon, Estela V., (2019), *Anne: Melek mi Yosma mı?* Çev.S. Akbaş, C. Kurultay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan, (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yuval-Davis, Nira. (2014). *Cinsiyet ve Millet*. çev. Ayşin Bektaş.